

SOCIJALNO-ZAŠTITNE INTERVENCIJE PREMA MALODOBNIM DELINKVENTIMA I NJIHOVE OBITELJSKE PRILIKE NA PRIMJERU KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE¹

VLADIMIRA ŽAKMAN - BAN • DEJANA TASIĆ • MAJA VUČINIČ-KNEŽEVIĆ

primljeno: srpanj '97.
prihvaćeno: prosinac '97.

Izvorni znanstveni članak
UDK: 376.5

Ovaj rad se bavi utvrđivanjem povezanosti između odgojne situacije, odnosno bavljenja odgojem malodobnika i socijalne patologije članova obitelji malodobnih počinitelja kaznenih djela u jednoj regiji Republike Hrvatske (Koprivničko-križevačka županija), te vrste i intenziteta socijalnozaštitnih intervencija poduzetih prema njima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 296 ispitanika oba spola kojima je u razdoblju između 1. siječnja 1988. i 31. svibnja 1995. godine izrečena neka kaznena sankcija ili je kazneni postupak obustavljen, ali samo iz razloga svrsishodnosti. Prikupljeni podaci obrađeni su na manifestnoj i latentnoj razini. Za obradu informacija na potonjoj razini primjenjena je diskriminativna analiza razlika između kriterijskom varijablom zadanih skupina ispitanika (tko se pretežito bavi odgojem malodobnika). Dobiveni rezultati upućuju da u ovoj regiji Republike Hrvatske do socijalnozaštitnih intervencija dolazi uglavnom onda kada u obitelji malodobnika postoje naročito ekscesne nepovoljne okolnosti i njihovo zapuštanje, odnosno napuštanje, te kriminalna aktivnost ispitanika. Navedeno govori u prilog zaključku o potrebi sveobuhvatnijega i organiziranijega preventivnog djelovanja, prije svega, predškolskih ustanova i škole, a tek tada službi socijalne zaštite.

ključne riječi: malodobni delinkventi, socijalnozaštitne intervencije, odgojna situacija, socijalnopatološki oblici ponašanja u obitelji

UVOD

Postoji dovoljno empirijskih studija koje opravdavaju viđenje delinkventnog ponašanja kao interakcije okolinskih i osobnih činitelja. Prema Atwoolu (1973), najznačajnije okolnosti u nastajanju delinkventnog ponašanja su svojevrsna agresija kao odgovor na pripadanje određenom socijalnom okruženju. To ne znači da ponašanje nužno uključuje agresivne elemente, već da malodobnik odrasta u okruženju koje je za razvoj njegovog ego-identiteta i socijalne integracije, u najmanju ruku, nepovoljno. Takvo okruženje kod malodobnika recipročno pospješuje stvaranje osjećaja neprijateljstva prema drugima, čak i u slučaju kada njegovo ponašanje na prvi pogled ostavlja dojam konformizma i "podložnosti". Primjerice,

dokazano je da je češće tjelesno kažnjavanje statistički značajno povezano s nedostatnom razinom zanimanja malodobnika za tumačenje poruka iz socijalnog okruženja i povećavanjem spremnosti za agresivno reagiranje na pretpostavljene probleme u međuljudskim odnosima (Farrington, 1994). Dodge, Bates i Pettit (1990) su, prema

¹ Ovaj je rad dio globalnog projekta "Utjecaj društvenih i gospodarskih čimbenika na strukturu i razvoj kriminaliteta u Hrvatskoj" čiju je izradu Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske povjerilo Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta i Visokoj policijskoj školi MUP-a RH. Voditelj projekta je prof. dr.sc. Mladen Singer.

Dr. sc. Vladimira Žakman-Ban docent je na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dr. sc. Dejana Tasić znanstveni je novak Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Maja Vučinić-Knežević djelatnica je Centra za odgoj djece i mladih, Karlovac.

rezultatima longitudinalnog istraživanja, došli do zaključka da je tjelesno zlostavljanje djece predškolskog uzrasta temeljni čimbenik kasnijeg agresivnog ponašanja u školi. Veća vjerojatnost tjelesnog zlostavljanja djece, pak, postoji u obiteljskoj okolini koju karakteriziraju siromaštvo, razne druge deprivacije i bračni konflikti.

Među stručnjacima je također uvriježeno mišljenje da obitelji s problematičnom djecom obilježava često izražavanje negativnih emocija i izostajanje izražavanja onih pozitivnih. Međutim, opravdano je postaviti pitanje determiniraju li emocije neposrednu reakciju djeteta u obliku delinkventnog ponašanja ili one imaju suptilniju i posredniju funkciju? U svakom slučaju, pozitivne, odnosno negativne emocije mogu pridonijeti stvaranju odgovarajućeg ozračja u obitelji i, u tom smislu, postati kontekstualni činitelj koji ima posredni utjecaj na ponašanje djeteta.

Rezultati nekoliko istraživanja malodobničke delinkvencije pokazali su da emocionalna klima u obitelji bitno određuje reakcije adolescenata (Farrington, 1994; Laub i Sampson, 1988; McCord, 1979; prema Forgatch i Stoolmiller, 1994). Ima autora koji smještavaju emocionalni odnos između roditelja i adolescenata među varijable koje kauzalno uzorkuju delinkvenciju. Da li je to zaista tako, pokušavaju ustvrditi Forgatch i Stoolmiller (1994), provodeći desetogodišnje istraživanje na uzorku dječaka visokoga delinkventnog rizika (između 9,2 - 11,5 godina života) i njihovih roditelja. Razmatrana je hipoteza prema kojoj izražavanje pozitivnih i neutralnih emocija u obitelji može biti povezana s dobrom, a izražavanje negativnih emocija s lošom procjenom međuljudskih obiteljskih odnosa, odnosno razinom nadzora roditelja u adolescentnom razdoblju njihove djece. Pokazalo se da delinkventnom ponašanju djece posredno pridonosi obiteljski kontekst, određen načinom nadziranja adolescenata i strukturom obitelji (u smislu njezine deficijentnosti, odnosno odsustva očeva), te da roditelji (osobito majke) negativno procjenjuju

ponašanje "neposlušnih" adolescenata. Općenito, rezultati ovoga istraživanja upućuju na zaključak da su delinkventno ponašanje adolescenata i načini komuniciranja s roditeljima statistički značajno povezani, ali ne izvan konteksta socijalnoekonomskoga i strukturalnog statusa obitelji. U tom makrokontekstu, i emocionalne ekspresije članova obitelji utječu na delinkventno ponašanje adolescenata pri čemu ove dvije pojave ne stoje u neposrednom uzročno-posljedičnom odnosu.

Mc Crae i Costa (1988) utvrđivali su povezanost između procjena odraslih osoba o odnosu roditelja prema njima u dječjoj i mladalačkoj dobi i obilježja njihove ličnosti u odrasloj dobi. Osobine ličnosti ispitanika utvrđene su prema poznatom "big 5" modelu. Podaci su prikupljeni od ispitanika temeljem samoiskaza, ali također i od osoba koje ih dobro poznaju. Analize relacija izvršene su s obzirom na spol i dob ispitanika, posebno za odnos s majkom i za odnos s ocem. Rezultati ukazuju da su djeca odgajana s ljubavlju u odrasloj dobi dobro prilagođena, otvorena prema drugima, tolerantna, kooperativna i produktivna. Najviše korelacije dobivene su sa skalom neuroticizma. Korelacije su podjednake visine kako za odnos s majkom, tako i za odnos s ocem. Međutim, korelacije su relativno niske, što autore navodi na zaključak da je utjecaj odnosa roditelja prema djeci u formiranju ličnosti malen u usporedbi s utjecajem genetskih činitelja.

U literaturi se ističe i značaj adolescentove privrženosti roditeljima i vršnjacima za uspostavljanje njihovog mentalnog zdravlja i izgradnju socijalnih stavova (Raja, McGree i Stanton, 1992). Autori su mišljenja kako pravilni psihosocijalni razvoj puno jače utječe na adolescentovu privrženost roditeljima, nego vršnjacima.

Foxcroft, Lowe i May (1994) u svom se radu bave ispitivanjem stavova mladih prema pijenju alkoholnih pića. Tijekom istraživanja, navedeni stavovi su dovedeni u vezu s obiteljskim okruženjem ispitanika. Pokazalo se da je za pijenje mladih vrlo

značajno alkoholiziranje odraslih članova njihovih obitelji (osobito roditelja) i podržavanje pijenja mladih u krugu obitelji. Nadalje, ustanovljeno je da su s alkoholiziranjem adolescenata povezani nekvalitetni i nesadržajni obiteljski odnosi. Rezultati ovog istraživanja podržavaju teoriju o značaju socijalnog učenja za usvajanje konzumiranja alkohola kao modela ponašanja koje se poglavito uči u obiteljskom okružju. Autori zaključuju da su socijalno učenje u obitelji i obiteljski procesi značajni činitelji pijenja adolescenata, te stoga upravo oni trebaju biti značajan temelj i fokus kako educiranja mladih o alkoholu, tako i ostalih intervencija i strategija tretmana ovisnika.

U obiteljima u kojima ima više agresivnosti, sukoba i nasilja između bračnih partnera, veća je učestalost tjelesnog kažnjavanja djece, što povećava i vjerojatnost fizičke agresivnosti izvan obitelji u odrasloj dobi (Straus, 1991). Djeca koja su uz verbalnu, izložena i fizičkoj agresivnosti u obitelji, pokazuju viši stupanj agresivnosti od djece izložene samo verbalnoj agresivnosti, kao i izraženiju sklonost delinkventnoj aktivnosti (Vissing i dr., 1991). Agresivna i "poremećena" djeca često žive u agresivnim i nasilnim okolnostima a, s druge strane, "podržavajuće" i empatične osobe u okolini potiču razvoj odgovorne djece i adolescenata (Hartup i Van Lieshout, 1995). Ovo podudaranje, ipak, očito nije jednoznačno. Znanstveno je i stručno potvrđeno da mnoge osobe koje odrastaju u nasilnim okolnostima nisu agresivne ni antisocijalne, a neki pojedinci, usprkos odrastanju u empatičnom okružju, postaju egoistični i antisocijalni (Dix, 1991; prema Forgatch i Stoolmiller, 1994).

Prema tome, valja ustvrditi da su putevi razvoja od djetinjstva do odrasle dobi izuzetno složene prirode. Ipak, nedvojbeno je da obiteljsko okružje bitno pridonosi delinkventnom, odnosno nedelinkventnom ponašanju malodobnika. Postavlja se, međutim, pitanje kakva je konstelacija obiteljskog okružja koja, s ciljem preveniranja i/ili detektiranja delinkventnog

ponašanja malodobnika, iziskuje određene oblike socijalnozaštitnih intervencija.

Ovaj rad pokušava barem djelomice odgovoriti na to pitanje. Ovo naročito stoga što se temeljem raznovrsnih, prethodno navedenih informacija, sa sigurnošću može kazati da većina malodobnih delinkvenata živi u tako nepovoljnim obiteljskim uvjetima za koje su znakoviti zabrinjavajući oblici ponašanja da im je nužna pomoć društva. Poglavito služba socijalna zaštite ima veliku i značajnu ulogu prvenstveno u prevenciji malodobničke delinkvencije, ali i kasnije u radu i tretmanu mladih s delinkventnim ponašanjem. Argument za ovu tvrdnju u nas nalazimo i u relativno opsežnom istraživanju Vučinić-Knežević (1989) na uzorku ispitanika u dobi od 18 - 24 godine života, a koji su osuđeni u razdoblju od 1985. - 1986. godine u Zagrebu zbog izvršenja nekoga kaznenog djela. Temeljem dobivenih rezultata uočava se sljedeće: "Mada je vidljivo da su ispitanici prijavljeni, dakle evidentirani relativno rano, neki čak i prije 14-e godine života, ipak se dogodilo da su nakon toga još jednom ili više puta recidivirali prije nego su smješteni u odgojnu ustanovu". Ovo navodi autoricu na ispravni zaključak kako ostali društveni čimbenici koji su dužni odgovarajućim izvankaznenim instrumentarijem reagirati na neprilagođeno, "odgojno zapušteno" ili asocijalno ponašanje malodobnika, očividno nisu bili u mogućnosti pravodobno reagirati, jer činjenica je da kazneno-pravna sankcija slijedi tek nakon što je doista došlo do kriminalnog ponašanja. Različite su socijalnozaštitne intervencije u ovim slučajevima ili potpuno izostale ili neprimjereno ili bezuspješno primjenjene. "Moguće je pretpostaviti da, ukoliko je socijalna intervencija pravodobna i adekvatna, primjena kasnijih težih mjera bit će manja" (Vučinić-Knežević, 1989:252). Dapače, zaštita djece i mladeži može se u suvremenom društvu ostvariti raznovrsnim društvenim i pravnim instrumentima, medicinsko-preventivne, socijalne i pravne naravi (Singer i sur., 1980; prema Babić i Mikšaj-Todorović, 1988). Od svih subjekata koji u socijalnom prostoru

trebaju reagirati na poremećaje djece i malodobnika i intervenirati u njihov obiteljski odgoj, jedino su službe i ustanove socijalne zaštite i organi kaznenog postupka zaista usmjereni na takvu aktivnost.

Provedenim se istraživanjem nastoje odrediti oblici povezanosti između odgojne situacije, odnosno bavljenja odgojem malodobnika i socijalne patologije članova njihove obitelji, te socijalnozaštitnih intervencija prema malodobnim počiniteljima kaznenih djela Koprivničko-križevačke županije. Pri tome se polazi od pretpostavke da će se ispitanici čijim odgojem se pretežito bave jedan ili oba roditelja, odnosno nitko, međusobno značajno razlikovati kako glede vrste i intenziteta društvene intervencije, tako i s obzirom na poremećenost odnosa u užoj obitelji (poglavito poremećaja u ponašanju njenih članova).

2. METODOLOŠKI TEMELJI ISTRAŽIVANJA

2.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na metodom slučaja formiranom uzorku 296 malodobnih počinitelja različitih kaznenih djela oba spola (u dobi od 14 do 17 godina) s područja Koprivničko-križevačke županije kojima je u razdoblju između 1. siječnja 1988. i 31. svibnja 1995. izrečena neka kaznena sankcija ili je kazneni postupak obustavljen, ali samo iz razloga svrsishodnosti. Drugim riječima, podaci dobiveni ovim istraživanjem temelje se samo na uzorku onih malodobnika za koje je nedvojbeno da su počinili određeno kazneno djelo. Kao što je to i inače slučaj sa zastupljenošću djevojaka među malodobnim počiniteljima kaznenih djela, one čine 10% ukupnog uzorka.

2.2. Uzorak varijabli

Iz ciljeva istraživanja proizlazi da će se raščlaniti odnos sljedećih skupova (prostora) varijabli:

1. prostor odgojne situacije, odnosno oblika socijalnopatološkog ponašanja članova

obitelji malodobnika (11 varijabli): 1. Poremećenost odnosa u obitelji; 2. Od kada su odnosi u obitelji poremećeni; 3. Prekomjerno konzumira alkohol - otac; 4. Prekomjerno konzumira alkohol - majka; 5. Sklonost skitnji - otac; 6. Sklonost skitnji - majka; 7. Sklonost neradu - otac; 8. Sklonost neradu - majka; 9. Sklonost promiskuitetu - otac; 10. Sklonost promiskuitetu - majka; 11. Osuđivanost za kaznena djela - otac.

2. prostor socijalnozaštitnih intervencija prema malodobniku (7 varijabli): 1. Vrijeme prve evidencije u centru za socijalni rad; 2. Prema kome je usmjerena socijalno-zaštitna intervencija; 3. Malodobnik stacionarno opserviran; 4. Malodobnik smještavan u drugu obitelj; 5. Malodobnik smještavan u prihvatilište; 6. Malodobnik smještavan u odgojnu ustanovu; 7. Kada je malodobnik bio u odgojnoj ustanovi.

2.3. Metode prikupljanja i obrade podataka

Procjenu rezultata ispitanika na zadanim varijablama izvršili su, pomoću u tu svrhu konstruiranog upitnika, posebno educirani i instruirani anketari, a temeljem podataka sadržanih u spisu kaznenog predmeta². Drugim riječima, pri prikupljanju podataka primijenjena je metoda analize postojeće dokumentacije. Manifestna razina obrade podataka odnosi se na prikaz apsolutnih i izračunavanje relativnih frekvencija po kategorijama svih varijabli. Za obradu informacija na latentnoj razini primijenjena je diskriminativna analiza razlika između kriterijskom varijablom zadanih skupina ispitanika. U pitanju je varijabla kojom je opisano tko se pretežno bavi odgojem malodobnika (1. oba roditelja; 2. samo jedan roditelj; 3. nitko), a ukupno su izvršene dvije diskriminativne analize.

² Prikupljeni podaci obrađeni su na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, gdje se na uvid mogu dobiti i svekoliki rezultati globalnog istraživanja kojega je ovaj rad dio.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Oblici ponašanja članova obitelji i odgoj malodobnih delinkvenata

Podaci prikazani u tablici 1. poglavito ukazuju na distribuciju ispitanika (malodobnih delinkventa Križevačko-koprivničke županije) prema ispitivanim značajkama njihovih obitelji. Pri tome do izražaja dolazi činjenica da većina ispitanika potječe iz obitelji bez izrazitih socijalnopatoloških obilježja, odnosno oblika ponašanja njihovih članova. Tako je za kaznena djela osuđivano svega 3,4% očeva, a svega 4,1% očeva i 2% majki sklono je promiskuitetu. Nešto je više majki i očeva ispitanika skono neradu (6,4% i 9,5%) i skitnji (3,4% majki i 15,2% očeva).

Među najzastupljenije oblike socijalnopatološkog ponašanja spada alkoholiziranje oca (38%), dok je taj oblik ponašanja kod majki zabilježen znatno rjeđe (u 5,1% slučajeva). S druge strane, u nešto više od 1/3 slučajeva (36,2%) odnosi u obitelji su poremećeni i to najčešće dugotrajno (u 34,8% slučajeva od djetinjstva malodobnika).

Kako je u pitanju populacija malodobnih delinkvenata, dakle mladih osoba koje nedvojbeno manifestiraju najteže poremećaje u ponašanju sankcionirane zakonom, zanimljivo je saznati na koji se način razlikuju promatrane obiteljske prilike s obzirom na činjenicu tko se pretežito bavi odgojem malodobnika (N1 - oba roditelja, N2 - jedan roditelj i N3 - nitko), a o čemu nas informiraju rezultati diskriminativne analize.

Tablica 1. Apsolutne i relativne frekvencije prema kategorijama varijabli koje opisuju odgojnu situaciju malodobnika i socijalnopatološke oblike ponašanja članova obitelji

VARIJABLA	KATEGORIJE	F	%
1. Poremećenost odnosa u obitelji	1. nisu poremećeni	189	63.3
	2. jesu, bez svađa i fizičkih razračuna	84	28.4
	3. jesu, sa svađama i fizičkim razračunima	23	7.8
2. Od kada su odnosi u obitelji poremećeni	1. nisu poremećeni	189	63.9
	2. nakon malodobnikove 14. godine	4	1.4
	3. prije malodobnikove 14. godine	11	3.7
	4. prije malodobnikove 7. godine	92	31.1
3. Prekomjerno konzumira alkohol - otac	1. ne	213	72.0
	2. da	83	38.0
4. Prekomjerno konzumira alkohol - majka	1. ne	281	94.9
	2. da	15	5.1
5. Sklonost skitnji - otac	1. ne	251	84.8
	2. da	45	15.2
6. Sklonost skitnji - majka	1. ne	286	96.6
	2. da	10	3.4
7. Sklonost neradu - otac	1. ne	268	90.5
	2. da	28	9.5
8. Sklonost neradu - majka	1. ne	277	93.6
	2. da	19	6.4
9. Sklonost promiskuitetu - otac	1. ne	284	95.9
	2. da	12	4.1
10. Sklonost promiskuitetu - majka	1. ne	290	98.0
	2. da	6	2.8
11. Osuđivanost za kaznena djela - otac	1. ne	286	96.6
	2. da	10	3.4

Funkcija	Wilks' Lamnda	Chi-square	stupnjevi sl.	Značajnost
1	.671842	106.592	22	.0000
2	1.965310	9.462	10	.4889

Tablica 1. Pripadajuće vrijednosti i značajnost diskriminativnih funkcija

Uvidom u podatke sadržane u tablici 2. može se uočiti da je, od mogućih dvije, ekstrahirana jedna značajna statistički diskriminativna funkcija.

Podaci u tablici 3. navode na zaključak da na odgoj malodobnika bitno utječu okolnosti poremećenosti odnosa u obitelji, duljina razdoblja poremećenosti odnosa, sklonost alkoholiziranju, skitnji i neradu obaju roditelja. Koeficijenti navedenih varijabli, s obzirom na raspored njihovih kategorija, govori o kumuliranju negativnih svojstava obitelji (uz prisutnost jednoga, vezuju se ostala negativna obilježja).

Grupni centroidi na diskriminativnoj funkciji pokazuju da u najnepovoljnijoj odgojnoj situaciji žive malodobni delinkventi čijim se odgojem ne bavi nitko, a u najpovoljnijoj oni ispitanici kojima se bave oba roditelja, čime je potvrđena početna pretpostavka. Dakle, nebavljenje se odgojem djeteta od strane roditelja vezuje uz takvu patologiju u obitelji koja se manifestira

potpuno poremećenim odnosom roditelja koji se svađaju i fizički razračunavaju, te ne rade, alkoholiziraju se i skiću. U takvoj bi situaciji, koja razotkriva, vjerojatno, potpuni nemar i propadanje obitelji, pa i samih osobnosti roditelja zaista teško bilo očekivati ispunjavanje odgojnih zadataka i izkazivanje brige za djecu. Naravno, pretežito bavljenje odgojem djeteta od strane jednoga roditelja rjeđe se vezuje uz ovakvu patologiju u obitelji, a bavljenje odgojem od strane oba roditelja najrjeđe.

Dobiveni rezultati u skladu su s već poznatom činjenicom da je za pravilni rast i razvoj malodobnika od presudnog značaja atmosfera obiteljskog života, interpersonalna klima, emocionalna povezanost između njenih članova i unutarnja čvrstina (Mikšaj-Todorović i Vučinić-Knežević, 1991). Znanstvena su istraživanja ustvrdila da obitelj delinkventnih malodobnika karakterizira obostrano neprijateljstvo, pomanjkanje kohezije, roditeljsko odbacivanje, indiferen-

Tablica 3. Diskriminativni koeficijenti i korelacije s diskriminativnim faktorom

VARIJABLA	KOEFICIJENTI	KORELACIJE
1. Poremećenost odnosa u obitelji	.11	.73
2. Od kada su odnosi u obitelji poremećeni	.38	.68
3. Prekomjerno konzumira alkohol - otac	-.12	.68
4. Prekomjerno konzumira alkohol - majka	-.11	.61
5. Sklonost skitnji - otac	.23	.60
6. Sklonost skitnji - majka	-.11	.32
7. Sklonost neradu - otac	.31	.30
8. Sklonost neradu - majka	.61	.30
9. Sklonost promiskuitetu - otac	.10	.26
10. Sklonost promiskuitetu - majka	.00	.21
11. Osuđivanost za kaznena djela - otac	-.00	.45

Tablica 4. Grupni centroidi na diskriminativnoj funkciji

GRUPE	CENTROIDI
N ₁ - oba roditelja	-.52
N ₂ - jedan roditelj	-.02
N ₃ - nitko	1.49

tnost, razmirice ili apatija (Snyder i Patterson, 1987, Olwens, 1980 i dr.; prema Conger, 1988:530).

Rezultati istraživanja dobiveni na uzorku koprivničko-križevačkih malodobnih delinkvenata podržavaju ove spoznaje, a istovremeno ukazuju na potrebu obraćanja pozornosti i interveniranja šire društvene zajednice u obiteljski odgoj malodobnika prije no što dođe do izrazitih socijal-nopatoloških pojava.

3.2. Socijalnozaštitne intervencije i odgojna situacija malodobnih delinkvenata

Raščlamba podataka prikazanih u tablici 5. pokazuju da je prema malodobnim delinkventima Koprivničko-križevačke županije poduzimano vrlo malo socijalnozaštitnih intervencija, što nedvojbeno bitno pridonosi kumuliranju nepovoljnih odgojnih čimbenika i uvjeta života malodobnika i razvoju njihovih poremećaja u ponašanju. Svega 15,8% ispitanika bilo je poznato službama socijalne zaštite prije počinjenja djela, a prema 76,4% delinkvenata i njihovih obitelji nije poduzimana nikakva socijalnozaštitna intervencija. I ostali rezultati prikazani u ovoj tablici u skladu su s tim činjenicama. Osnovno obilježje ispitivanih intervencija je da su poduzimane izrazito rijetko i prema malom

Tablica 5. Apsolutne i relativne frekvencije prema kategorijama varijabli koje opisuju socijalno - zaštitne intervencije prema malodobniku

VARIJABLA	KATEGORIJE	f	%
1. Vrijeme prve evidencije u Centru za socijalni rad	1. nije bio evidentiran	91	30.7
	2. evidentiran samo u vrijeme izvrš. djela	158	53.4
	3. evidentiran ranije i u godini izvrš. djela	47	15.8
2. Socijalno zaštitna intervencija prema	1. nije bila	226	76.4
	2. malodobniku	21	7.1
	3. članovima obitelji	40	3.5
	4. malodobniku u drugim članovima obitelji	9	3.0
3. Malodobnik stacionarno opserviran	1. nije opserviran	280	94.6
	2. da, nakon 14. godine	12	4.1
	3. da, prije 14. godine	2	0.7
	4. da, prije i nakon 14. godine	2	0.7
4. Malodobnik smještavan u drugu obitelj	1. nije	290	98.0
	2. na jednu godinu	5	0.3
	3. na dvije i više godina	1	1.7
5. Malodobnik smještavan u prihvatilište	1. nije	290	98.0
	2. da, nakon 14. godine	5	0.3
	3.4. da, prije i nakon 14. godine	1	1.7
6. Malodobnik smještavan u odgojnu ustanovu	1. nije	287	96.0
	2. na jednu godinu	7	2.4
	3. na dvije i više godina	4	1.4
7. Kada je malodobnik bio u odgojnoj ustanovi	1. nije bio	286	96.6
	2. da, nakon 14. godine	10	3.4

Funkcija	Wilks' Lamnda	Chi-square	stupnjevi sl.	Značajnost
1	.610499	133.239	14	.0000
2	1.950338	13.753	6	0.325

Tablica 6. Pripadajuće vrijednosti i značajnosti diskriminativnih funkcija

broju malodobnika. O povezanosti načina na koji je odgajan malodobnik i socijalno-zaštitnih intervencija, saznaje se pomoću sljedeće diskriminativne analize.

Podaci prikazani u tablici 6. pokazuju da su obje moguće diskriminativne funkcije statistički značajne na razni do 5% (vjerojatnost pogreške prilikom zaključivanja o značajnosti prve diskriminativne funkcije je 0%, a prilikom zaključivanja o značajnosti druge diskriminativne funkcije 3%).

Kako proizlazi iz vrijednosti diskriminativnih koeficijenata i korelacija prikazanih u tablici 7., većina je varijabli statistički značajno projicirana na obje diskriminativne funkcije. To se prije svega odnosi na varijablu kojom se opisuje vrijeme prve evidencije, stacionarno opserviranje malodobnika, njegovo smještanje u drugu obitelj, prihvatilište i odgojnu ustanovu te vrijeme smještanja u odgojnu ustanovu. S druge strane, usmjerenost socijalnozaštitnih intervencija definira samo prvu diskriminativnu funkciju, dok u drugoj diskriminativnoj funkciji takvih varijabli nema. Dobivena projekcija varijabli na prvu diskriminativnu funkciju upućuje na zaključak da postoji jasna razdioba socijalnozaštitnih intervencija s obzirom na okolnost tko se bavio odgojem malodobnika. Koeficijenti upućuju na povezanost navedenih varijabli prema kojoj se uz raniju evidenciju vezuje poduzimanje samo

nekih socijalnozaštitnih intervencija prema malodobniku i/ili prema njegovoj obitelji.

Grupni centroidi prve diskriminativne funkcije (tablica 8.) upućuju na zaključak da su navedene socijalnozaštitne intervencije poduzimane prema malodobnicima čijim se odgojem ne bavi nitko. S druge strane, centroidi druge diskriminativne funkcije ukazuju na poduzimanje određenih socijalnozaštitnih intervencija i prema onim obiteljima u kojima se odgojem malodobnika bave ili oba ili ni jedan roditelj. Moguće je zaključiti da druga diskriminativna funkcija izdvaja malodobnike koji žive u sturkturalno cjelovitima, ali odgojno insuficijentnim obiteljima.

I ovi rezultati, reklo bi se, ukazuju na postojanje "multiproblemskih" obitelji koje zaokupljaju pozornost šire društvene zajednice te potvrđuju početnu pretpostavku istraživanja. Dakle, činjenica da se malodobnikovim odgojem pretežito nije bavio nitko ili su se njime na potpuno neodgovarajući način bavili oba roditelja, očigledno se najčešće vezuje uz postojanje socijalnozaštitnih intervencija. Izgleda da se radi o drastičnijim slučajevima zanemarivanja djeteta, odnosno malodobnika koji je prepušten u potpunosti samomu sebi, te nadležni društveni čimbenici reagiraju socijalnozaštitnim intervencijama prema malodobniku i obitelji, sve do smještanja

Tablica 7. Diskriminativni koeficijenti i korelacije s diskriminativnim faktorima

VARIJABLA	FAC 1		FAC 2	
	KOEF.	KORE.	KOEF.	KORE.
1. Vrijeme prve evidencije u Centru za socijalni rad	.46	.78	-.86	.09
2. Socijalno zaštitna intervencija prema	.60	.36	.29	.17
3. Malodobnik stacionarno opserviran	.54	.19	.35	-.07
4. Malodobnik smještan u drugu obitelj	.36	.13	.48	.02
5. Malodobnik smještan u prihvatilište	-.14	.60	-.08	-.77
6. Malodobnik smještan u odgojnu ustanovu	.22	.36	.16	.46
7. Kada je malodobnik bio u odgojnoj ustanovi	-.44	.11	-.23	-.17

Tablica 8.
Grupni centriodi na
diskriminativnoj
funkciji

GRUPE	CENTROIDI 1. FUNKCIJE	CENTROIDI 2. FUNKCIJE
N ₁ - oba roditelja	-.60	.21
N ₂ - jedan roditelj	-.01	-.25
N ₃ - nitko	1.68	.20

u drugu obitelj. Ovi rezultati upozoravaju da i u situaciji kada se odgojem malodobnika bave oba roditelja, ali očito neprimjereno, društvene intervencije nisu nepotrebne i nesvrshodne, odnosno da ih ni u kojemu slučaju ne treba vezivati isključivo uz drastične slučajeve zapaštanja, odnosno napuštanja djeteta.

4. DISKUSIJA REZULTATA I ZAKLJUČAK

Ukratko, analizom iznjetih rezultata možemo zaključiti sljedeće:

1. većina ispitanika potječe iz obitelji bez izrazitih socijalnopatoloških obilježja, odnosno oblika ponašanja njihovih članova;
2. među najzastupljenije oblike socijalnopatološkog ponašanja spada alkoholiziranje oca;
3. u nešto više od 1/3 slučajeva odnosi u obitelji su poremećeni i to najčešće dugotrajno;
4. na odgoj malodobnika bitno utječu okolnosti poremećenosti odnosa u obitelji, duljina razdoblja poremećenosti odnosa, sklonost alkoholiziranju, skitnji i neradu obaju roditelja;
5. neavljenje odgojem djeteta od strane roditelja vezuje se uz takvu patologiju u obitelji koja se manifestira potpuno poremećenim odnosom roditelja koji se svađaju i fizički razračunavaju, te ne rade, alkoholiziraju se i skiću;
6. prema malodobnim delinkventima Koprivničko-križevačke županije poduzimano je vrlo malo socijalnozaštitnih intervencija (prema 76,4% delinkvenata i njihovih obitelji nije poduzimana nikakva socijalnozaštitna intervencija);

7. nema jasne razdiobe socijalnozaštitnih intervencija s obzirom na okolnost tko se bavio odgojem malodobnika, a ono malo socijalnozaštitnih intervencija uglavnom je poduzimano prema malodobnicima čijim se odgojem ne bavi nitko.

Uspoređujući podatke dobivene deskriptivnom analizom obiteljskih prilika malodobnih delinkvenata Koprivničko-križevačke županije s podacima nekih drugih hrvatskih istraživanja, u određenom smislu možemo govoriti o nešto povoljnijoj obiteljskoj situaciji malodobnih delinkvenata u ovoj regiji naše države. Primjerice, među ukupno 3.534 malodobnika prijavljenih u Hrvatskoj za sve vrste kaznenih djela tijekom 1980. godine bilo je 59,5% onih čiji obiteljski odnosi nisu bili poremećeni, 15,9% onih u čijim obiteljima su bile prisutne samo svađe, te 8,6% onih čiji su se roditelji i fizički razračunavali (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989:204). Isto tako, Cajner (1995) je u svom istraživanju pronašla da 23,3% ispitanika potječe iz obitelji s poremećenim odnosima, ali bez svađa i fizičkog razračunavanja, 13,4% potječe iz obitelji u kojima su prisutna fizička razračunavanja, te 6,2% ispitanika potječe iz obitelji gdje su bile prisutne česte svađe.

Nešto su povoljniji rezultati dobiveni na varijablama koje opisuju sklonost neradu i raniju osuđivanost roditelja malodobnih delinkvenata Koprivničko-križevačke županije. U ukupnoj jednogodišnjoj masi svih u Hrvatskoj prijavljenih malodobnika zbog počinjenoga bilo kojega kaznenog djela (prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1989) sklonost oca neradu zabilježena je u 12% slučajeva, dok je ista sklonost majki nađena u 7,5% slučajeva. Raščlambom podataka prikupljenih u istraživanju malodobnih

nasilnika i nenasilnih delinkvenata Cajner (1995) dolazi do zaključka da 12,8% ispitanika ima očeve sklone neradu, dok je takva sklonost majke zabilježena u 8,6% slučajeva. Među prijavljenim ispitanicima tijekom 1980. godine nađeno je 8% onih čiji očevi su bili jednom ili više puta osuđivani za bilo koje kazneno djelo, te 1,8% onih čije su majke bile suđene (prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1989). Cajner (1995) je svojim istraživanjem ustvrdila 5,7% onih malodobnih počinitelja nasilničkih i nenasilničkih delikata čiji je otac bio osuđivan, s tim da je relativno gotovo dvostruko više ispitanika takvih očeva bilo među malodobnim počiniteljima nasilničkih kaznenih djela (7,2%). Što se tiče osuđivanosti majke, ona je podjednako bila prisutna i na ukupnom uzorku i u promatranim sub-uzorcima (1,8%).

Podaci o prisutnosti alkoholizma i promiskuitetnog ponašanja u obiteljima malodobnih delinkvenata Koprivničko-križevačke županije podudarni su podacima dobivenim drugim istraživanjima. U ukupnoj masi malodobnika prijavljenih tijekom 1980. godine bilo je 27,8% onih kojima je otac prekomjerno konzumirao alkohol i 5% onih čije su majke prekomjerno konzumirale alkohol (Singer i Mikšaj-Todorović, 1989). Cajner (1995) je, pak, pronašla 30,3% svih malodobnih delinkvenata prijavljenih u desetogodišnjem razdoblju čiji se očevi alkoholiziraju te 7,3% takvih majki. Bujanović-Pastuović, Mejovšek i Uzelac (1984) također nalaze da je među članovima obitelji malodobnih delinkvenata pojava promiskuiteta vrlo rijetka (2,6%), a prostitucija čak i rjeđa (1,7%), iako se opravdano može sumnjati na "tamnu brojku" takvog ponašanja. Na uzorku 3.534 malodobnika prijavljenih u Hrvatskoj tijekom 1980. godine Singer i Mikšaj-Todorović (1989) pronalaze 2,7% ispitanika čiji su očevi skloni promiskuitetnom ponašanju, dok je u 3,6% slučajeva takvu sklonost pokazivala majka ispitanika. Cajner (1995) je pronašla sklonost oca promiskuitetu u 3,3% analiziranih slučajeva, a promiskuitet majke u 4,4% slučajeva.

S druge strane, podaci o razdoblju u kojem su međuljudski odnosi u obitelji delinkvenata Koprivničko-križevačke županije poremećeni, u odnosu na podatke dobivene drugim istraživanjima, nešto su nepovoljniji. Ukoliko ove podatke rasčlanimo, uzimajući u obzir rezultate istraživanja malodobnih počinitelja nasilničkih i nenasilničkih kaznenih djela (Cajner, 1995) onda to u neku ruku relativizira konstataciju o povoljnijoj situaciji među ispitanicima iz ovog uzorka. Naime, počinitelji nasilničkih kaznenih djela bili su relativno nešto dulje izloženi utjecaju poremećenih međuljudskih odnosa u svojim obiteljima. Iako uz dužan oprez, jer se radi o interpretaciji rezultata na manifestnoj razini, može se zaključivati o nepovoljnoj strukturi glede trajanja poremećaja u obiteljima delinkventne populacije iz našeg uzorka. Navedenome u prilog govori i usporedba s rezultatima sličnog istraživanja provedenog u Županiji istarskoj (Brnić, 1996) koje upućuje na zaključak da je obiteljska situacija malodobnih delinkvenata u Koprivničko-križevačkoj županiji lošija na čak 8 varijabli: poremećenosti odnosa u obitelji, duljini razdoblja u kojem su odnosi poremećeni, prekomjernom konzumiranju alkohola (i oca i majke), sklonosti skitnji i promiskuitetu očeva, te sklonosti neradu oba roditelja.

Moglo bi se, eventualno, nagađati kako na ovakve rezultate pretežito utječu socio-kulturalni čimbenici, odnosno kako se u manjim sredinama, s pretežito ruralnim značajkama, s većim uplivom patrijahalnoga kulturalnog miljea, s većom društvenom kontrolom i pretežitom ekonomskom nesamostalnosti žene, brakovi održavaju unatoč bitno poremećenim odnosima duljeg trajanja. Kao mogući argument za ovu tvrdnju bili bi i podaci iz statističke dokumentacije prema kojima su razvodi brakova u Koprivnici znatno smanjeni u razdoblju od 1988.-1992. godine, a stopa divorcijaliteta (razvoda) je osjetno niža prema državnom prosjeku. U ostale dvije općine stanje je približno slično onome u čitavoj državi. Navedimo i činjenicu da se u ovoj regiji

znatni dio radno-aktivnog stanovništva bavi individualnom poljoprivredom.

Glede rezultata dobivenih raščlambom podataka o socijalnozaštitnim intervencijama prema obiteljima i malodobnim počiniteljima kaznenih djela u Koprivničko-križevačkoj županiji, može se kazati da nedvojbeno upućuju na potrebu znatno većeg angažiranja društva te da su uglavnom usklađeni s rezultatima dobivenim ranije provedenim istraživanjima na uzorku ispitanika s područja Republike Hrvatske.

Primjerice, istraživanje Mikšaj (1982) pokazalo je da u skoro jednoj polovini ispitivanih slučajeva nije bilo socijalnozaštitnih intervencija, te da je samo u 18% slučajeva intervencija bila usmjerena prema obitelji, uz činjenicu da je upravo ta obitelj često pridonijela poremećajima u ponašanju i delinkvenciji malodobnika. Također se pokazalo da Centri za socijalni rad očito selekcioniraju slučajeve u kojima interveniraju, tako da to čine samo u najtežim slučajevima. Zabrinjava, također, i podatak da u 70% slučajeva obitelj ili malodobnik nisu bili čak ni evidentirani u Centru za socijalni rad. S tim u svezi istaknimo i činjenicu da uglavnom postoje dvije osnovne indikacije na osnovi kojih dolazi do poduzimanja socijalnozaštitnih intervencija, a to su pojavni oblici poremećaja u ponašanju kod djece ili malodobnika, te njihova obiteljska situacija. Istina je i to da o načinu, obujmu i smjeru intervencije odgovarajućih društvenih subjekata, posebice škole i obitelji, a potom i službe socijalne zaštite, ovisi hoće li se, do kada i do koje mjere poremećaji u ponašanju zadržati i učvrstiti (Babić i Mikšaj-Todorović, 1990).

Radi usporedbe i ilustracije, valja spomenuti i to da je na području Županije međimurske (Skupina autora, 1995) više od polovine malodobnika bilo evidentirano u Centru za socijalni rad i to prije nego su počinili kazneno djelo temeljem kojega su uvršteni u uzorak. Poglavitito je ovo vrijedilo za malodobnike iz "romskih" naselja kojih je ranije bilo evidentirano čak 64% slučajeva. Vjerojatno ovo treba zahvaliti upravo činjenici da su tzv.

romska naselja, zbog svojih specifičnosti, pod intenzivnijom "kontrolom" i skrbi društva. S druge pak strane, podaci dobiveni istraživanjem u Županiji istarskoj, pokazuju da evidencije nije bilo u čak 83,9% slučajeva (Brnić, 1996), što je relativno više nego u Koprivničko-križevačkoj županiji (30,7%).

Sve u svemu, može se reći da dobiveni rezultati u ovom istraživanju kazuju kako se, usprkos spoznaji da malodobni delinkventi prije kriminalne aktivnosti manifestiraju raznovrsne oblike poremećaja u ponašanju, na planu društvene intervencije u smislu preveniranja ove pojave nije puno učinilo (na što direktno ukazuje usporedba rezultata istraživanja provedenih u 80-im i ranim 90-im godinama u nas). Ovo tim više što podaci o socijalnozaštitnim intervencijama 1995. godine u Hrvatskoj (Skupina autora, 1995) pokazuju da većina socijalnozaštitnih intervencija nije bila specifična za tretman malodobnih delinkvenata, nego je bila "opće naravi" (najčešće vjerojatno povremene ili stalne novčane pomoći i sl.).

Rječju, temeljem dobivenih rezultata može se zaključiti da do socijalnozaštitnih intervencija dolazi uglavnom tek kada u obitelji maloljetnika postoje naročito izrazite nepovoljne okolnosti i tek kada one dovedu do činjenja kaznenih djela. Suprotno, ispravno se ističe da "nije potrebno postojanje kriminaliteta da bi se krenulo u socijalnozaštitne intervencije", već je dovoljno postojanje "visoke rizičnosti određene situacije i to predstavlja jasan signal za akciju i indikator za primjenu socijalnozaštitnih intervencija bez obzira da li se pojedinac izrazio u vršenju kaznenih djela" (Skupina autora, 1986; prema Vučinić-Knežević, 1989). Istodobno, podaci o obiteljskim prilikama pokazuju da one često, u odgojnom smislu, za razvoj malodobnika nisu povoljne usprkos izostajanju naročito ekscenčnih socijalnopatoloških pojava. Sve navedeno ukazuje na potrebu organiziranijeg i sveobuhvatnijeg preventivnog djelovanja pri čemu, prema našem mišljenju, posebnu pozornost treba obratiti razvijanju preventivnih aktivnosti predškolskih ustanova i škola, a tek tada službi socijalne zaštite.

LITERATURA

1. Atwool, B.C. (1973): Delinquents in an institution: Can punitive measures and isolation from a community be reconciled with effective therapy?. (In:) Mitchell, D.R. (Ed.): Symposium on the prevention and treatment of delinquent/anti-social behaviour in children and adolescents, University of Waikato, Hamilton, 20-31.
2. Babić, V., Lj. Mikšaj-Todorović (1988): Relacije između ranije delinkventne aktivnosti mladih počinioca krivičnih djela i poduzetih socijalno-zaštitnih intervencija. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i Zavod za socijalni rad grada Zagreba. Zagreb.
3. Brnić, S. (1996): Povezanost sociopatoloških oblika ponašanja članova obitelji maloljetnih delinkvenata i poduzetih socijalno-zaštitnih intervencija u Županiji Istarskoj. Kriminologija i socijalna integracija, 4, 1, 1-11.
4. Bujanović-Pastuović, R., M. Mejovšek, S. Uzelac (1984): Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu. Sveučilišni računski centar. Zagreb.
5. Cajner, I. (1995): Poremećaji u ponašanju i obiteljske prilike maloljetnih počinitelja nasilničkih i nenasilničkih krivičnih djela (disertacija). Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
6. Conger, J.J. (1988): Adolescence and Youth. Psychological Development in a Changing World. Fourth Edition. HarperCollins Publishers Inc. New York.
7. Dodge, K.A. J.E. Bates, G.S. Pettit (1990): Mechanisms in the cycle of violence. Science, 250, 1678-1683.
8. Farrington, D. (1994): Early developmental prevention of juvenile delinquency. Criminal Behaviour and Mental Health, 4, 209-227.
9. Forgatch, M.S., M. Stoolmiller (1994): Emotions as Contexts for Adolescent Delinquency. Journal of Research on Adolescence, 4, 4, 601-614.
10. Foxcroft, D.R., G. Lowe, C. May (1994): Adolescent Alcohol Use and Family Influences: attributive statements by teenage drinkers. Drugs: education, prevention and policy, 1, 1, 63-69.
11. Hartup, W.W., C.F.M. Van Lieshout (1995): Personality Development in Social Context. Annual Review Psychology, 46, 655-687.
12. McCrae, R.R., P.T. Costa (1988): Recalled parent-child relations and adult personality. Journal of Personality, 56, 417-434.
13. Mikšaj, Lj. (1982): Porodične prilike maloljetnih delinkvenata kao indikatori socijalno-zaštitnih intervencija. Društvena organiziranost na rješavanju nekih problema porodice i mladih, Republički zavod za socijalni rad SRH, Zagreb.
14. Mikšaj-Todorović, Lj., M. Vučinić-Knežević (1991): Socijalnopedagoške pojave u porodici učenika i mogućnosti odgoja. Defektologija, 27. 1. 151-167.
15. Raja, N.S., R. McGree, W. Stanton (1992): Perceived attachments to parents and peers and psychological well-being in adolescence. Journal of Youth and Adolescence, 21, 471-485.
16. Singer, M., Lj. Mikšaj-Todorović (1989): Delinkvencija mladih, Globus, Zagreb.
17. Skupina autora (1995): Sociodemografske i fenomenološke karakteristike kriminaliteta maloljetnika na području Županije Međimurske, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i Visoka policijska škola MUP-a RH, Zagreb.
18. Straus, M.A. (1991): Discipline and deviance: Physical punishment of children and violence and other crime in adulthood. Social Problems, 38, 133-154.
19. Vissing, Y.M., M.A. Straus, R.J. Gelles, J.W. Harrop (1991): Verbal aggression by parents and psychosocial problems of children. Child Abuse and Neglect, 15, 223-238.
20. Vučinić-Knežević, M. (1989): Kriminalni povrat mladih delinkvenata s posebnim osvrtom na neke karakteristike ličnosti i ponašanja, te razne socijalno-zaštitne intervencije (magistarski rad). Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

INTERVENTIONS OF SOCIAL WELFARE AGAINST JUVENILE DELINQUENTS AND THEIR HOME SITUATION ON THE EXAMPLE OF KOPRIVNICA-KRIZEVCI COUNTY

ABSTRACT

This paper deals with establishing the correlation between the situation at home in terms of upbringing, i.e. preoccupation of the family with the upbringing of minors and the social pathology of family members of juvenile criminal offenders in a region of the Republic of Croatia (Koprivnica-Krizevci County), and the type and intensity of social welfare interventions taken in relation to them. The study was conducted on a sample of 296 respondents of both genders who were punished with a penal sanction or against whom the criminal proceedings were suspended, but only for the reason of usefulness, in the period between 1 January 1988 and 31 May 1995. The data collected were processed on the manifest and latent levels. To the processing of information on the latter level, we applied the discriminative analysis of differences between the respondent groups defined by the criteria variable (who is mostly preoccupied with the upbringing of the minor). The results obtained indicate that in this region of the Republic of Croatia social welfare intervenes mostly when the situation in the family of a minor is extremely unfavourable, i.e. the family tends to excesses, neglects or even leaves the child and engages in a criminal activity. This speaks in favour of the conclusion that there is a need for a more comprehensive and organized preventive activity, primarily by pre-school institutions and school, and only after that by social welfare services.